

Cele două națiuni române

– controversă politică românească

între 1865-1872 în spațiul habsburgic

STELIU LAMBRU

Istoriografia național-comunistă ne-a învățat că istoria României/românilor a fost una, așa cum partidul și conducătorul său erau unici. Mai mult decât atât, propagandiștii regimului comunist pretindeau că românii au gândit la fel timp de 2000 de ani și au acționat mereu în virtutea formării statului național și a intereselor națiunii române. Istoria oficială a poporului român era o sumă de invariante (continuitate, latinătate, unitate; după 1989 s-a adăugat și creștinismul ortodox, care până atunci, fusese tratat cu prudență), în care logica sa era că sfârșitul și stadiul maxim al istoriei naționale coincideau, fără dubiu, cu instaurarea „*democrației populare*” (tautologie deplină) a P.C.R. Discursul istoric „ortodox” național-comunist, demagog, agresiv și mult mai intolerant decât cel naționalist clasic, a abandonat și minimul spirit critic pe care istoria naționalistă interbelică totuși l-a menținut în doze reduse. El a impus norme dure în scrierea istoriei, a inventat mituri național-comuniste și le-a consolidat pe cele moștenite. În concepția național-comunismului, istoria Transilvaniei este o chestiune de viață și de moarte pentru națiunea română, o istorie eminentamente națională și înfăptuită de masele populare. În istoria Transilvaniei, ca în întreaga istorie a României, mistificările și mitificările se țin lanț. Astăzi, cu multă greutate, discursul istoric împotriva canonului național-comunist se face totuși auzit. Minciuni prin omisiune, eludări de fapte și personalități incomode, date prezentate sec, exagerări de toate tipurile abundă în ceea ce înțeleg românii că ar însemna istoria. Exemplul mișcării naționale a românilor din teritoriile din Austro-Ungaria care au intrat în 1918 în componența Regatului României, prezentată mereu ca unitară și eliminându-se din ea fragmente întregi și idei care nu serveau statului național român, ilustrează performanțele atinse de discursul național-comunist.

Istoriografia națională statuta că românii din monarhia bicefală s-au opus vehement împotriva *Ausgleich*-ului de la 1867. Departe de a fi așa, viața politică a românilor din imperiul Habsburgilor s-a adaptat noilor realități instituționale ale noului stat. După felul în care s-au manifestat public și politic prin liderii lor, în Austro-Ungaria au existat două națiuni române. Una era atașată integrării românilor statului dualist și s-a format în jurul deputaților români guvernamentali, așa-numiților *deák*ști. A doua națiune română a avut ca ideologie ceea ce vor deveni în 1869 cele două ramuri ale Partidului Național Român, Partidul Național Român din Banat și Ungaria (PNRBU) și Partidul Național Român din Transilvania (PNRT). Deși toți liderii politici ai românilor militau pentru emanciparea națiunii române, aceasta¹ era în formă și conținut foarte diferită.

Încă înainte de 1867, atunci când se preconiza punerea bazelor noului stat confederal² Austro-Ungaria, se coagulează și cele două viitoare grupări românești. La deschiderea lucrărilor Dietei de la Pesta din 1865 se petrece prima confruntare care va adânci divizarea clubul parlamentar român compus din deputații Andrei Mocsonyi, George Mocsonyi, Anton Mocsonyi, Alexandru Mocsonyi, Vincențiu Babeș, Alois Vlad, Sigismund Borlea, Emanoil Gozsdu, Iosif Hodoș, Aurel Maniu, Alexandru Roman și Ioan Popovici-Desseanu. Disputa are loc între Ferencz Deák și clubul parlamentar român în privința sintagmei „*pe temeiul egalității*”, cuprinsă în mesajul către tron după deschiderea Dietei în 1865. Se convine asupra formulării „*dreptatea și echitatea față de toate clasele cetățenilor statului, fără deosebire de religie și limbă*”³. Divergențele se radicalizează și deputatul Alexandru Mocsonyi, liderul naționaliștilor, susține obiecțiile deputaților sârbi, Stratimirovic și Gozsdu, pentru a se înlocui expresia: „*Redă deci, Majestate, înainte de toate, națiunii maghiare libertatea constituțională*” cu expresia: „*Redă deci, Majestate, înainte de toate, patriei noastre libertatea constituțională*”. Mocsonyi își justifică poziția prin afirmația că în Ungaria trăiesc mai multe națiuni și nu este just ca acestea să se ascundă sub numele „*națiunea maghiară*”. Aceasta poate însemna fie că împăratul se adresează numai națiunii maghiare (ceea ce înseamnă discriminarea celorlalte națiuni), fie că întreaga populație a Ungariei este maghiară, prin această interpretare putându-se promova deznaționalizarea celorlalte națiuni, nemaghiare. Prim-ministrul maghiar, contele Andrassy, refuză să recunoască egalitatea în drepturi a națiunii române în absența unei legi a naționalităților⁴.

A doua confruntare are loc cînd clubul parlamentar român are inițiativa ca națiunile Ungariei să fie reprezentate în parlament proporțional cu numărul lor. Liderul liberal Ferencz Deák a argumentat imposibilitatea adoptării sale, considerînd că deputații dietali nu reprezintă în Dietă individualități etnice, ci țara întregă. Constituția nu a investit naționalitățile cu drept de a fi reprezentate, ci doar de a fi reprezentați toți cetățenii patriei, care sînt toți membri ai națiunii politice. Prin urmare, Deák credea că nu se putea fixa dinainte cîți deputați să fie dintr-o nație și cîți din altă nație. În plus, la nivelul populației nu se putea fixa numărul membrilor fiecărei națiuni, deoarece ar fi apărut tensiuni locale, iar, în cazul familiilor mixte de exemplu, dificultățile erau sporite. Intervenția lui Deák îi face pe nemulțumiții Alois Vlad și Aurel Maniu să plece din clubul deputaților români, dominat de naționaliști, și împreună cu Sigismund Papp și George Ivacicovici să formeze gruparea deputaților români deákisti (guvernamentali).

Momentul prezentării proiectelor legii de naționalitate și al discutării lor a clarificat pozițiile celor două fracțiuni românești. După aprinse dispute, votul Dietei în favoarea proiectului legii naționalităților din 1868 (lege care nu s-a aplicat niciodată integral) a provocat părăsirea lucrărilor Dietei de către deputații naționaliști români și sîrbi. În fața acestei atitudini de protest, românii deákisti se manifestă cu ostilitate împotriva conaționalilor lor și a sîrbilor. George Ivacicovici, deputat deákist, declara: „*Cînd viu să protesteze în contra acestei afirmări, nu pot să nu declar totodată că noi nu suntem aici deputați naționali, ci suntem deputații țării. (...) În cercul meu electoral am fost ales din partea concețănenilor de buze române, bulgare, sârbe, maghiare și germane, și ca deputat regnicolar am datorința să fac parte din legislațiune și să fac aceea ce-mi stă în putință. În celelalte cercuri electorale asemenea, după cum știu eu, nu se află numai exclusiv cîte o naționalitate, ci mai multe, și dacă acei domni deputați vreau să reprezinte exclusiv numai cîte o naționalitate, le-aș recomanda să-și depună mandatul*”⁵. Alt deputat român deákist, Sigismund Papp, ia poziție dură împotriva plecării naționaliștilor: „*Protestez prin aceasta în contra declarațiunii făcute (de Alexandru Mocsonyi care anunța părăsirea Dietei, n.aut.), în numele deputaților români, pentru că eu interesele patriei le pun totdeauna deasupra pretensiunilor naționalităților*”⁶. Și Ferencz Deák se arată nemulțumit de acțiunea naționaliștilor, considerînd că „*dacă acei meritați domni se girează de reprezentanți ai nu știu ce națiuni sau naționalități, în privința asta așa cred, că în Ungaria, naționalitățile, ca atari, nu au reprezentanți*”. Liderul maghiar este nedumerit că „*acei meritați domni, cari nu voiesc să iee parte, sînt bărbați de naționalitate română, sîrbă sau de alte buze, dar lucrul acesta pe Dietă nu o privește. Noi nu întrebăm, care deputat de ce naționalitate e? Întrebăm numai aceea, e deputat ales în mod legal din partea cercului?*”⁷.

Alegerile dietale din 1869 s-au remarcat prin tensiuni între românii deákisti și cei naționaliști. În multe circumscripții electorale, deákistii și naționaliștii s-au blocat reciproc pentru alegerea deputaților. S-a ajuns chiar la ciocniri între alegătorii celor două tabere. Alegerile au fost anulate, la repetarea lor cîștigînd naționalistul Alexandru Mocsonyi împotriva ministrului apărării, Szende Béla.⁸ După deschiderea sesiunii dietale, la inițiativa deputaților naționaliști, se propune deputaților deákisti concentrarea tuturor într-un club parlamentar românesc. Alois Vlad și Iosif Pop sînt pentru propunerea ca un eventual club să activeze doar în „chestiuni curat naționale” (naționalitatea și problema Transilvaniei), Miron Romanul este de acord cu acest club cu condiția ca el să nu conteste actul dualismului, iar Petru Mihali și Vasile Jurca, deputați deákisti maramureșeni, se pronunță pentru ca scopul clubului să fie social, un schimb de părere între deputați, fără ca acesta să ia decizii în numele tuturor deputaților români și fără a-i obliga pe toți la aceleași păreri. Cînd Iosif Hodoș le cere deákistilor ca scopul clubului să fie „*de a urmări politica națională în solidaritate*”, aceștia consideră „*că la aceasta nu se pot supune*”⁹ și părăsesc convorbirile. În aceste condiții, naționaliștii formează un club național, boicotat de deákisti și supranumit „*clubul intoleranților*”. Acesta a avut ca scop „*politica națională în solidaritate*”, așa cum a propus Iosif Hodoș. Nemulțumirile cresc și printre naționaliști. În urma acestor nemulțumiri slăbește și solidaritatea cu sîrbii, excelentă în legislatura anterioară. Relatînd formarea clubului național, chiar ziarul naționalist „*Albina*” constată cu regret că „*în sesiunea trecută clubul deputaților naționali s'a constituit fără orice program precis, iar solidaritatea s'a mărginit exclusiv la acel proiect de lege care se numește apriat «în cauza naționalităților»*”. Urmarea fu că mulți deputați cu nume românesc, dar cu inimă străină, intrară în club și puteau intra, că nici un program nu-i împiedeca (...). Odată intrați în club acest soi de oameni urmăreau două tendințe: de o parte tindeau a sparge solidaritatea, chiar și în cauză apriat națională, iar de altă parte își dădeau truda ca peste tot să liniștească, să molcomească, să împiedice, să adoarmă mersul lucrurilor naționale, care se pornise cu o repeziciune nu mare, dar totuși îmbucurătoare (...). În locul moralei începuse a se încuibă nerușinarea, încât vedeai, ici-colo, câte-un biet om (fost național) care, în setea prea mare de vreun oficiu gras, nu pregeta a mărturisi în public, cu vorba și cu peana niște principii, menite a destrăma

națiunea, a o profana și a o rușina, ca astfel să escorteze și castrele străine (...). Cel ce a primit doctrina: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» a primit întreagă religia creștină, căci s'a supus devisei ce o propagă. Întocmai deputații naționali, cei zece dela Dieta din Pesta, când subscriseseră «o politică națională» și «solidaritate», au scris și primit întregul program al adunării naționale dela Timișoara care încă are numai scopul acesta. Acest început bun și devotamentul celor ce ni l-au creat ne sunt toată garanța realizării speranței noastre.”¹⁰ Cele mai importante momente ale anului 1869 a fost înființarea PNRBU și PNRT.

În disputele de idei politice dintre fracțiunile românești în peisajul publicistic, notabilă este prestația mai puțin cunoscutului dar nu mai puțin incisivului ziar „Patria”. Editat de consorțiul cu același nume format din „50 de români”, ziarul a avut în Francisc Virgil Olteanu, Romulus Ulpiu Preda și Iuliu Popovici pe animatorii săi. Încă de la apariția sa, la 14/26 septembrie 1871, gazeta românească deăkistă a dorit să fie o variantă de atitudine națională românească față de politica guvernului maghiar în general și față de vulcanicele partide naționaliste românești. Românii deăkiști mizau mai puțin pe un discurs patriotard și mai mult pe implicarea mai activă a națiunii române la creșterea și dezvoltarea economică a Austro-Ungariei.

„Patria” a militat constant pentru o bună înțelegere a românilor cu maghiarii, și s-a dovedit a fi exponentul constituționalismului și loialismului românesc față de statul maghiar. S-a manifestat constant împotriva liniei politice promovate de cele două partide naționaliste românești și s-a declarat pentru o politică națională românească dar numai alături de națiunea maghiară. A fost adeptă activismului politic; aceasta a apropiat-o de activismul conservatorilor ortodocși de la Sibiu, grupați în jurul mitropolitului ortodox al Transilvaniei Andrei, baron de Șaguna. Principalele idei ale grupului de opinie de la „Patria” se constituiau într-un adevărat program politic, gazeta sprijinindu-i constant pe „deputați guvernamentali” români din Dieta de la Pesta. Principiile pe care „Patria” le-a promovat au apărut în primul număr al său. În șapte puncte, „Patria” statuta că:

„1. Va sta totdeauna pe terenul legalității, nicidecum nu va avea tendințe separatiste, ci patriotice române deoarece țara ce o locuim este și a noastră; declarăm însă că deși jurnalul nostru va lucra între marginile legalității, va combate pentru aceea totdeauna cu arme onorifice toate legile aduse până acuma, sau aducând în viitor, care după convingerea noastră nu consună cu principiile dreptății și echității, și prin urmare nici cu interesele binepricepute ale poporului român și ale patriei comune.

2. va solicita ca legea de naționalitate (...) să se modifice după lipsele poporului nostru și în consonanță cu interesele comune ale patriei noastre. (Austro-Ungaria n.aut.)

3. va pretinde ca atât la ministere și tribunale, cât și prin comitate, românii, firește calificați, să fie aplicați în proporție corespunzătoare.

4. va pretinde egalitate și reciprocitate deplină între confesiunile patriei noastre, fără ca “Patria” să fie foaie confesională.

5. (...) va solicita din capul locului transformarea legii electorale din Transilvania de după legea electorală din Ungaria.

6. va controla și combate cu obiectivitate toate abuzurile publice.

7. „Patria” în loc de separatism și înstrăinare va stăruie o colaborare între noi românii, apropiere, bună înțelegere și înfrățire a românilor cu celelalte popoare ale patriei noastre între care viețuim și voim să murim.”¹¹

Acest program este semnat de Olteanu și este inclus în editorialul *Ce voiesce «Patria»*. În timp ce „Patria” se situează „pe terenul legalității” și „nu va avea tendințe separatiste, ci patriotice române”, în programul PNRBU există o ostilitate mascată împotriva guvernului, fără a milita însă pentru încălcarea constituției. Faptul că „Patria” așează în programul său ca prim principiu legalitatea demersului său, semnifică hotărârea sa de a nu permite manifestarea tendințelor secesioniste de care erau acuzate partidele naționaliste.

„Patria” a abordat toate chestiunile politice care îi privea pe români. În privința controversatei legi a naționalităților din 1868, „Patria” dorește să modifice această lege în folosul și în interesul comun al Ungariei. Adversarul „Patriei”, PNRBU cerea elaborarea unei alte legi bazate pe proiectul deputaților naționaliști. Diferențele sînt sensibile, miza este funcționarea statului ungar; naționaliștii și deăkiștii dezvoltă argumente proprii care se încheagă în jurul concepțiilor politice ale liderilor. Cele două națiuni române au opinii diferite și față de celelalte naționalități ale statului: în timp ce poziția deăkiștilor este pentru o solidaritate patriotică între toate națiunile, naționaliștii doresc „solidaritate cu națiunile patriei de asemenea interes”, prin urmare cu acele națiuni dispuse să lupte pentru egalitatea deplină în stat a tuturor limbilor vernaculare din monarhie.

Problema autonomiei Transilvaniei a declanșat altă furtună în disputele inter-românești. Pretenției naționaliștilor de a se reda autonomia Transilvaniei, gazeta românească de la Pesta i se opune categoric. Singura referire la Transilvania din programul „*Patriei*” este armonizarea legii sale electorale cu aceea din Ungaria. Naționaliștii, la fel ca și în cazul legii naționalităților, mizează pe proiectul de rezoluție al deputaților lor, care prevedea restituirea autonomiei acestei provincii și anularea unirii cu Ungaria ce a precedat *Ausgleich*-ul. Pentru a slăbi dualismul, PNRBU sprijinea orice program care avea în vedere emanciparea națiunilor din Austro-Ungaria și care submina prezența maghiară la conducerea statului. Astfel se explică sprijinul acordat programului național croat pentru o Croație autonomă¹². Atitudinea „*Patriei*” față de autonomia Transilvaniei, atât de deplînsă de deputații naționaliști, ca și în interpretările istoricilor pînă în zilele noastre, a fost singulară și extrem de interesantă. În articolul „*Ce e de făcut?*”¹³, redacția protestează împotriva demersurilor naționaliste care revendică autonomia Transilvaniei. Argumentele ziarului deakist introduc în discuție organizarea și funcționarea Transilvaniei ca principat autonom în Imperiul Habsburgic. Repetatele cereri ale grupurilor parlamentare naționaliste de renunțare la unirea din 1867, i se par „*Patriei*” scandaloase, deoarece legea din 1791 (conform căreia doar nobilii votează) a fost înlocuită cu aceea de la 1848, prin care orice cetățean poate dobîndi dreptul la vot, indiferent de naționalitatea sa, cu condiția ca acesta să poată plăti un impozit de 8 florini. Redacția crede că românii nu le-ar fi de folos autonomia, deoarece n-ar avea majoritatea în Dieta Transilvaniei. Din cele 125 de mandate de deputați dietali ai Transilvaniei, 45 ar putea aparține românilor, restul de 80 revenind ungarilor, secuilor și sașilor. Prin urmare, cele trei națiuni ar putea vota legile în conformitate cu interesele lor, fără a lua în considerare „opozitia” românească — de altfel, așa cum au și făcut-o în tot cursul secolelor anterioare. „*Patria*” crede că dacă se grupează argumentele în jurul ideii de naționalitate, românii n-ar avea nici o șansă de a vota legile convenabile lor în dieta ardeleană. Dimpotrivă, ziarul crede că numai în Ungaria românii se pot manifesta politicește mult mai eficient și fără a construi solidarități exclusiv pe baze etnice. Pe de altă parte, nici proiectul de constituție al dietei sibiene din 1863 nu poate fi luat în discuție, întrucît nefiind sancționat de împărat nu are putere juridică, devenind caduc. „*Patria*” îi avertizează pe naționaliști că prin autonomia Transilvaniei maghiarii ar avea din nou putere de conducere, pe cînd în parlamentul de la Pesta dezbaterile s-ar purta în jurul teoriei dreptului în urma căreia legile ar putea fi modificate în interesul românilor. Pentru a se exprima cît mai convingător, „*Patria*” reproduce pasaje din legislația transilvăneană, care ar intra în vigoare în cazul în care Transilvania ar redobîndi autonomia. „*Patria*” folosește extrasele din legislația transilvăneană de la 1791 și 1848, pentru a arăta situația generală a românilor din fosta Transilvanie autonomă și pentru ce luptă naționaliștii:

„*Noha az oláh natio a hazában sem a statusok közê nem számláltatott sem vallások nem a recepta Religiók közül való: mindazonáltal propter Regni emolumentum miglen potialtatnak, az oláh egyházi rendek ehhez tartásuk magokat (Deși națiunea valahă în patrie nu era inclusă nici în status și nici religia lor nu făcea parte din religiile recepte, totuși, pentru folosul domniei, ordinele bisericești valahe să respecte aceasta)*”.

„*Noha az oláh nemzet propter bonum publicum admitáltott ez Hazában; mind azáltal nem vevén eszében állapotjának alacson voltát, némely nemes atyánkfiait impedálták, hogy az ő inepéken ne legyen szabad munkálkodni. Végeztetett azért azok ellen, hogy a magyar nationak ne praescribáljanak. (Deși națiunea valahă a fost admisă în această patrie pentru interesul public, cu toate acestea, neținînd seama de caracterul inferior al condiției sale sociale, i-a împiedicat pe unii concetățeni de-ai noștri nobili ca la sărbătorile lor să lucreze. S-a pronunțat o hotărîre judecătorească ca să nu se poruncească națiunii maghiare)*”.

„*Egyéb rendbeli oláhság puskával, tegezzel, karddal, pallossal, és egyéb fegyverekkel eljárni nemerészeljen (Vlahimea făcînd parte din celelalte pături, să nu aibă voie să umble cu pușcă, arc, sabie, paloș și alte arme)*”.

„*In omnibus sive ad politiam sive justitiam vele oconomiam administrandam necessariis officiis utemur indigenis Transylvanis, Hungaris nempe siculis et saxonibus. (În toate cele ce primesc administrația sau justiția sau oficiile economice ele vor angaja ardeleni indigeni maghiari, de asemenea secuilor și sași)*”

„*Bonis ob defectum prolicum aut notam infidelitatis ad fiscum regium devolvendis bene mertos Transylvanos, Hungaros nempe siculos et Saxones indigenos propensi erimus dignari. (Bunurile care prn stingerea seminției sau confiscate din cauza înaltei trădări, și care ar reveni fiscului vom porunci ca în viitor să fie atribuite transilvănenilor meritoși din națiunea maghiarilor, de asemenea secuilor și sașilor născuți în țară [Transilvania])*”¹⁴

Prin aceste pasaje din Constituțiile transilvănene, „Patria” reamintea naționaliștilor că Transilvania autonomă a pedepsit petițiile naționale românești începînd cu cel al episcopului greco-catolic Inocențiu Micu. Redacției i se pare „nebunească” ideea redării autonomiei unei țări în care românii ar putea avea un cuvînt de spus, numai în cazul introducerii votului universal, chestiune în favoarea căreia liderii PNRT și PNRBU s-au pronunțat frecvent. Cînd guvernul maghiar inițiază un „proiect de împăcațiune” cu națiunea română (cum a făcut de altfel cu toate națiunile Ungariei), „Patria” revine la chestiunea autonomiei Transilvaniei: „Mulți pretind autonomia Transilvaniei după cum aceasta o are Croația. (...) amintim numai că pe proiectul de împăcațiune, chestiunea autonomiei transilvane ar rămîne închisă. Poate fi că maghiarii, secuii și sașii încă se vor socoti mai tîrziu altfel, și ei singuri vor cere o formă de autonomie precum aceasta o are Croația. (...) Chiar și împăcațiunea cu Croația are să se ia la revizuit, deși referințele Croației nu sînt atît de confuze precum sînt cele din Transilvania”¹⁵

La aceste opinii, reacția „Albinei” a fost promptă. Ea îi atacă pe ziaristi deăkiști calificîndu-i ca „oameni depravați”, „acești corupători ai poporului român”, „priculicii”, „minciuni tendențioase”, „neputință spirituală”, „calomnie obraznică” etc. Francisc Virgil Olteanu își apără pozițiile în articolul „Albinei», ca să ne priceapă”¹⁶, în care folosește sintagmele scandalizatoare ale „Albinei” avînd grijă să încheie cu o nota bene prin care se precizează rațiunea conținutului și totala desolidarizare de limbajul suburban, care nu-i aparține.

Încă de la apariția sa, „Patria” s-a aflat într-o polemică dură cu ziarul naționalist „Albina”, care a apărut între 1868-1878 la Viena, iar după această dată la Pesta. Disputele „Patriei” cu „Albina”, organul naționalist, a adus în arena publicistică disputele dintre cele două națiuni române. În paginile 2-3 ale numărului inaugural, redacția guvernamentală răspunde atacului gazetei naționaliste. Aceasta din urmă — nici nu apucase bine „Patria” să apară — declanșează disputa. Acuzațiile „Albinei” constau în invective și reproșuri făcute „Patriei” că ar fi antinațională și subvenționată de guvernul maghiar pentru a-i destabiliza pe români și a crea derută. „Patria” neagă acuzațiile aduse, pe care le consideră arbitrar (cere „Albinei” să-și dovedească spusele prin probe) și prin aluzii: ziarul naționalist ar fi subvenționat la rîndul său de familia Mocsonyi, de România și de Rusia. Aceste „săgeți” reciproce aveau la bază pozițiile net diferite exprimate de cele două gazete, ca și personalizarea puternică a direcțiilor politice ale naționaliștilor și ale deăkiștilor („separatism teritorial” urmărit de România și Rusia, erau acuzațiile aduse de „Patria”, și „politică antinațională românească” propagată de guvernul maghiar, erau cele ale „Albinei”).

Aceasta se explică prin coalizarea în Dieta de la Pesta a naționaliștilor români cu opoziția maghiară exercitată de Partidul Democrat de sorginte pașoptistă al lui Dániel Irányi sau cu deputații maghiari socialiști și social-democrați, care împărtășeau opiniile naționalităților nemaghiare în vederea unei mai largi permisivități a acestora în conducerea statului. Apropierea dintre PNRBU și pozițiile de stînga din Dieta pestană a atras plasarea PNRBU în „stînga extremă” de către ziarile progubernamentale, nu doar de către „Patria”.

Cît privește atitudinea „Patriei” față de deputații naționaliști, aceasta este nuanțată. În paginile acesteia este atacat în mod constant Vincențiu Babeș, considerat principalul vinovat pentru ținuta PNRBU și a deputaților naționaliști, calificați ca „stîngă extremă” a eșichierului politic. În nr. 45, „Patria” publică un atac devastator la adresa pasivismului și a lui Babeș: „Înainte cu vreo trei ani nu se mai auzeau decît imnele pasivismului și dacă voia cineva pe acele timpuri să devină om mare nu trebuia să facă alta decît să repete mereu deviza faimoasă a pasiviștilor: nimic decît pasivitate, nu ne pasă de interesele națiunii dacă acestea nu derivă din pasivitate. (...) Astăzi însă, cînd politica activității începe a prinde mereu rădăcini între românii transilvăneni, cînd poporul amăgit ajungînd după un trist experiment de patru ani la conștiința adevăratelor sale interese părăsește mereu profesii cei mincinoși ai pasivității inerte și sinucigașe, și se întoarce cu încredere către activitatea mult hulită și înjurată, politicul din Hodoniu (aluzie la Babeș, n.aut.) cum poate fi el pasivist? Și, în adevăr, Babeș peregrinîndu-se prin Transilvania abia a observat semnele noii metamorfoze, cînd s-a și găsit a anunța prin monitorul său «Albina» că și el e — activist (!). Iar în nr. 32 al acestei foi iacă ce zice «providențialul» bărbat: «Pentru pasivitate și astăzi stăm, dacă ni se va dovedi că ea există și e practicabilă la noi». Va să zică: «conducătorul politic» al «Albinei» a luptat mai bine de trei ani de zile pentru pasivitate care nici nu exista și despre a cărei practicabilitate el însuși se îndoiește. La aceste nu mai trebuie comentariu. Scopul pentru care a militat Babeș e evident. El n-a susținut pasivitatea pentru că i-ar fi aflat rațiunea și practica ci pentru că era în modă și pentru că corifeii acestei direcțiuni politice treceau, in illo tempore, de politicieni mari, dintre care dînsul n-ar fi putut lipsi.” În paginile „Patriei”, deputatul deăkist, preotul Alexiu Popescu¹⁷, duce o dură campanie împotriva lui Vincențiu Babeș. Polemica este alimentată și de victoria primului în cercul Sasca la alegerile din vara anului 1872. Spre deosebire de alți deputați

naționaliști, Alexandru Mocsonyi se bucură de un tratament mai îngăduitor, însă nici lui nu-i este iertată prietenia cu Babeș.

Reluînd combaterea pasivismului, „Patria” consideră că acest curent politic este foarte nociv pentru români. În nr. 69 ziarul deákist arată duplicitatea liderilor naționali transilvăneni în urma adunării de la Alba Iulia din 27 iunie 1872, când au declarat neparticiparea la alegerile dietale din 1872: „*Dr. Rațiu, Măcelariu și Nicola — treime politică — în înțelepciunea lor cea înalt politică dederă din nou testament de pauperitate românilor ardeleni coadunați la Alba Iulia; dovediră din nou incapacitatea lor de a figura drept conducători practici în politică; arătară mai odată, că ei, ca «supuși loiali ai Maiestății Sale», și «oameni constituționali» nu vreau să știe nimica, nici de «loialitate» nici de «consituțiune» cu atît mai pușin de «legile sancționate pentru Ungaria și Transilvania». Dee ei socoteală înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor despre onestitatea și loialitatea lor în politică; aceasta nu ne interesează. Dar din punctul de vedere al intereselor noastre vitale românești din Transilvania, condamnăm cu toată rezoluțiunea bărbătească apucăturile lor, prin care ei năzuiesc a seduce pre poporul român, a-l face să-și neglijeze datoriile sale către națiune, stat, și constituție; protestăm în contra năzuințelor lor de a-l condamna pe popor la nepăsare și la trîndăvie politică. Pasivitatea funestă, proclamată la anul 1868 la Miercurea, a adus fructele cele mai amare pentru românii din Transilvania. (...) Da, această treime stă în solda inamicilor Ungariei, precum ea a stat și înainte!”*. Iar în nr. 77, „Patria” reia atacurile împotriva pasiviștilor ardeleni, luîndu-l la rînd pe Ilie Măcelariu: „*Dar nici n-a înșelat pe poporul credul nimeni atît de cumplit ca tocmai Măcelariu, care în Alba Iulia ca lider și prim orator, a jurat pasivitate absolută înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Totuși, el principalul și executorul ideii de pasivitate în Transilvania, lasă a se candida și a se alege de deputat în Hațeg pentru Dieta din Pesta. Mai mare abnegare de principii politice și o contrazicere mai directă decît aceasta n-a văzut lumea română niciodată. A-i aduna pe români la Alba Iulia să voteze pentru a nu alege deputați pentru dieta de la Pesta, și îndată după aceasta, în contra principiului proclamat de a nu se alege totuși pentru dieta de la Pesta, înseamnă a avea un caracter politic dubios, a nu fi conștient de faptele politice și a face abuz din încrederea poporului coadunat la Alba Iulia. Sau mai bine înseamnă a seduce și a înșela pe popor. (...) Măcelariu v-a predicat tot numai minciuni; el însuși este o mare minciună căci și-a încălcat principiile. Dar chiar și aceea este numai o scornitură că el, care astăzi își dă aer de «român» mare, ar fi român adevărat. Pînă la anul 1848, acest Măcelariu a fost ungar cu nume unguresc Mészáros, sub absolutismul nemțesc cu trup și suflet a fost neamț cu nume nemțesc Fleischhacker, și iaca acum, după alungarea nemților din țară, ne pomenim că unгурul nostru nemțit s-a prefăcut în român și și-a schimbat numele moșilor strămoșilor săi în românește: Măcelariu!”*. Alături de „Patria”, și „Telegraful român” îi atacă pe pasiviști arătînd că interesele personale îi îndeamnă să promoveze pasivismul în timp ce se pregătesc febril de alegeri. În schița de program național pentru alegeri „*Caus'a română la 1872*” (reprodus și în coloanele „Patriei”), „*Telegraful român*”¹⁸ a încercat să-i adune pe toți românii la politica activismului.

Nici opoziția maghiară care urmărea desprinderea Ungariei din sistemul dualist nu scapă de critica „Patriei”. Numărul 5 al ziarului condus de Olteanu îi „dedică” opoziției editorialul său: „*Partida opozițională și-a și desfăcut flamura sa pentru alegerile cele mai de aproape. Ce este scris pe flamura aceasta? Ușor se poate ghici. Ordinul de bătaie este tot acela ce a fost înainte de aceasta cu șase ani. Opozițiunea într-o proclamațiune răspîndită prin toată țara și acum, cheamă (...) pe toți cei care «pretind o armată independentă maghiară, pretind încetarea delegațiunilor, pretind independența finanțelor, pretind reforme atît pe teren spiritual cît și material (...), pretind îndestularea concetățenilor patriei de orice limbă cu susținerea integrității patriei, le pretind toate acestea la timpul său, alegînd bine modalitățile și mediul corespunzătoare fără zguduirea și periclitarea a tot ce astăzi este bun». Va să zică opozițiunea s-a pus din nou pe terenul cel vast al drepturilor de stat. Ea voiește a nimici și ruina dualismul, pe a cărui bază stă astăzi majoritatea importantă a țării. Terenul pe care a pășit astăzi opozițiunea nu este nou, deoarece chestiunea dreptului public de stat a fost bătut și dezbătut de sute și mii de ori, atît în parlament cît și în jurnalistică Ungariei (...) Ea totuși, (...) își probează norocul din nou. Și pentru ca să poată acoperi golătatea programei sale, mai vîrăște în ea și un lucru ridicol despre împăcarea naționalităților din Ungaria. Însă și această împăcare o voiește «numai la timpul său, alegînd bine modalitatea și mediul corespunzătoare». Cînd va veni timpul acesta? Care sînt «modalitatea și mediul» de împăcațiune? Cum sună în trăsăturile ei fundamentale împăcarea naționalităților? Firește, nu se spune nici un cuvînt. Nu, căci opozițiunii, precum aceasta am intonat-o adeseori, nici prin minte nu i-a pleznit a cugeta serios și cu sinceritate la împăcarea naționalităților. (...) nici nu poate promite nimica sau dacă poate să ne promită ceva, atunci desigur ne va promite ceea ce ni s-a promis odată cum că adică*

pe noi românii, dacă voim a fi împăcați și îndestulați, ne va îndruma sa ne luăm toate catrafusele cu noi și să emigrăm la București!”. Două numere mai târziu, în nr. 7, „Patria” respinge oferta curtenitoare a publicației opoziției „Magyar Polgár”: „Mult se înșeală «Magyar Polgár» dacă este de convingerea că noi ne-am aruncat în brațele opozițiunii. Doamne ferește! Aceasta este o închipuire goală, deoarece tot insul care a citit cu atenție jurnalul și programul nostru credem că despre toate s-a putut convinge numai despre ceea ce ne spune jurnalul transilvănean nu. (...) dorim și pretindem între marginele legii, că susținându-ne integritatea patriei noastre, egalitatea și fraternitatea tuturor concetățenilor din Ungaria să nu mai fie frază goală ci să se și realizeze în adevăratul înțeles al cuvântului.” Alături de opoziție, politica dusă de cele două partide naționaliste românești este considerată futilă. În nr. 74, își manifestă speranța ca, în viitor, partidele politice naționaliste să dispară pur și simplu: „Dar partidele, oricum s-ar forma ele în viitor, nu pot lua de baza consolidării lor numai chestiuni speciale interne, căci atuncea partidele parlamentare la pertractarea fiecărei obiecții ar trebui să se descompună și să se formeze din nou de după natura diferitelor obiecții. Acesta ar fi un non-sens parlamentar. (...) Dovada spre aceasta este trecutul de 6 ani al naționalilor. În acest răstimp niciodată nu l-am văzut figurînd ca partidă politică, ci numai ca partidă de «limbă», ceea ce nu există nicăieri în parlamente și credem că nici în viitor nu vor putea figura ca «partidă politică independentă» pentru că ei nu se consolidează pe bază de principii generale. (...) Care este deci politica cea mai nenaturală în Ungaria? Negreșit, politica fracțiunii naționale. Ea nu este a prezentului dar nici a viitorului. Ea nu se poate elibera din cercul cel îngust al «limbii», «școlii profesionale» și al «virilității». Și așa nu se poate înălța la misiunea unei «partide politice». O partidă ca aceasta nu folosește parlamentului nici țării. După ea, «partida politică» înseamnă atîta cît lucus a non lucendo, și a nu te ocupa de fel cu politica generală a țării.”

În analiza societății românești și a inferiorității românilor, „Patria” pune accent pe dezastrul economic în care se află aceștia. Cauzele pentru care românii sînt puși în inferioritate în imperiu — motiv pentru care nici nu pot vota — sînt foarte nuanțate în publicația lui Olteanu. Exasperată de inițiativele exclusiv în direcția națională ale deputaților naționaliști, „Patria” publică un excelent articol intitulat „Lipsele noastre”, în care sînt analizate originile dezastrului economic în care se află românii. Sunt deplînse absența interesului românilor pentru modernizarea economiei și creșterea bunăstării, ca și tradiționalismul exagerat care generează acest tip de atitudine față de prosperitatea economică. „Noi nu căutăm a exploata împrejurările nici în politică nici în avere. Căile ferate pentru noi n-au valoare, industria nici nu voim a o cunoaște, negustoria are să fie în mîna jidovilor, iar agronomia la noi și astăzi se află tot acolo unde s-a aflat cu o sută de ani înainte, în mîna moșilor și strămoșilor noștri; adică: totul în stare primitivă (...) nici chiar deputații români nu se îngrijesc de nimica. Unica lor știință ce o practică în Dietă se reduce numai la «naționalitate», dar niciodată n-am auzit ca atare deputat să fie interesat de atare drum de fier (...). Ales. Mocioni și Babeșiu sînt acei deputați români care pentru linia ferată Timișoara-Lugoj-Caransebeș-Orșova n-au făcut nici un pas la minister sau în parlament. (...) trebuie să ne întrunim toate puterile pentru a crea între români o clasă de mijloc. Fără aceasta sîntem pierduți dimpreună cu «naționalitatea» noastră!”¹⁹

„Patria”, prin programul său publicat în numărul inaugural, s-a situat fără echivoc pentru solidaritatea dintre națiunile din Ungaria în interesul „patriei comune”. De aceea, sprijină necondiționat toate acțiunile politice care duc la conciliere cu maghiarii și cu guvernul. Nu precupește nici o laudă, chiar și la adresa lui Alexandru Mocsonyi, față de care se afla pe poziții diferite din punct de vedere politic. Aceste două chestiuni, principiul constituțional apărât și promovat cu încăpăținare de Mocsonyi și solidaritatea cu maghiarii, îl fac pe deputatul naționalist să fie privit pozitiv de redacție. În numărul 76, „Patria” apreciază intenția și talentul reformator al lui Mocsonyi, dar regretă că este influențat de Babeș. „Patria” crede că dacă Mocsonyi s-ar debarasa de Babeș ar fi foarte util parlamentului, iar utilitatea sa ar crește dacă n-ar mai accentua importanța proiectelor naționale, pe care publicația le consideră excese ale unui om valoros ca Mocsonyi. Dezvinovățindu-se de acuzațiile că s-ar fi bucurat de înfrîngerea lui Mocsonyi chiar în fieful său de la Lugoj, „Patria” consideră că inconstanța politică se pedepsește, satisfacția ziarului guvernamental fiind una partinică, întrucît în locul deputaților naționaliști românii bănățeni i-au votat pe cei deăkiști. „Cînd însă talente de ale lui Ales. Mocioni se aliază cu neamicii existenței statului și cu oamenii absolutismului, facă bine să ne ierte tot insul, dacă noi ne bucurăm, cînd astfel de bărbați capătă votul de neîncredere chiar din părțile acele, unde dînșii mai nainte aveau cel mai mare reazem (...)” își încheia „Patria” corespondența²⁰ în chestiunea alegerilor dietale din vara lui 1872.

Ținuta principială a „*Patriei*” se reflectă și în disputele pe care le are, nu doar cu naționaliștii români, ci și cu acei ziariști de alte naționalități care nu doresc o bună înțelegere cu poporul român din Ungaria. Este remarcabil la această publicație modul cum militează pentru constituționalism și loialism, dar cu afirmarea identității naționale și a drepturilor românilor. Aceste aspecte s-au materializat prin frecvența cu care publicația a acordat spațiu culturii române în paginile sale, în special lucrărilor cu caracter istoric, corifeii Școlii Ardelene cum ar fi Petru Maior, fiind privilegiați. În nr. 7, „*Patria*” publică recenziile cărții „*Die Union der Walachen in Siebenburgen unter kaiser Leopold I*” de Joseph Fiedler, apărută la Viena în 1858. Concluzia recenzentului este că datorită românilor mai există catolicism în Transilvania. Dat fiind că principii medievali transilvăneni au fost majoritar calvini, ei ar fi putut impune Transilvaniei Reforma religioasă. Prin aceste demersuri, „*Patria*” a dorit formarea și afirmarea unei românități habsburgice în care statalitatea și integritatea teritorială a Austro-Ungariei a constituit baza doctrinei sale politice. Încă din primul număr, „*Patria*” a respins cu hotărâre orice apropiere teritorială a românilor din Transilvania și Ungaria de România, considerând-o „separatism”. Pe de altă parte, „*Patria*” a dus o ofensivă decisă împotriva ziarelor și publicațiilor progubernamentale de limbă germană și maghiară care intenționau să determine guvernul să promoveze legi prin care, în opinia „*Patriei*”, ar fi limitat accesul românilor la viața politică. În acest sens este emblematică replica pe care publicația românească o dă ziarului de limbă germană din Pesta „*Pesther Lloyd*”. Acesta publicase un articol unde se manifestase împotriva împăcării româno-maghiare, ceea ce contravenea programului politic al românilor guvernamentali și „*Patriei*”. În articolul „*«Pesther Lloyd» și noi*”, „*Patria*” își exprimă regretul pentru poziția redacției germane de la „*Pesther Lloyd*”, neomițând să răspundă pe măsura atitudinii acesteia: „*Cam asta este natura tuturor bogățiilor îngîmfăți, și ar fi foarte trist chiar pentru viitorul Ungariei dacă toate jurnalele patriotice astfel ar cugeta despre români, care în Ungaria și Transilvania numără aproape 3 milioane de suflete; ar fi și mai trist dacă guvernul actual (...), în loc de a prețui tendințele noastre oneste, și-ar bate joc de noi și de pretențiile noastre.*”²¹ În același timp, „*Patria*” militează pentru ca jurnalele românești să aibă atitudini mai puțin radicale, pentru a se putea servi drept exemple celor „săsești și ungurești”. Nu sînt iertați nici oamenii politici români, care sînt făcuți responsabili pentru lipsa lor de moderație în acțiunile politice și parlamentare. „*Patria*” se adresează maghiarilor „patrioți” pentru ca în interesul „binelui public” să treacă peste obstacole și să încerce calea împăcării cu românii. Despre aceștia din urmă conchide: „*N'avem noi tendințe separatiste și periculoase statului; nu, mai virtos noi cei de la «Patria», care n-am încetat niciodată a intona unitatea politică și teritorială a Ungariei, ci avem tendințe de cultură populară cu orice preț. (...) credem că lucrăm nu numai în interesul nostru propriu românesc, ci și în al patriei noastre comune. Nu sîntem noi pentru aceea agitatori, căci agitatori se numesc cei ce lucrează în contra intereselor și a unității teritoriale a statului*”. Cu ocazia apelului la reconciliere între români și maghiari, „*Patria*” nu pierde ocazia de a-l ataca iarăși pe Vincențiu Babeș pentru inconsecvența sa politică. Îi reamintește deputatului naționalist argumentația sa pentru pasivism în contradicție cu pozițiile sale activiste. „*Patria*” se simte lezată de pozițiile activiste ale lui Babeș din „*Albina*”, pe care le consideră ale sale. O altă revoltă anti-Babeș se produce atunci când acesta adoptă opiniile lui Mocsonyi despre „*înfrățirea româno-maghiară*”, deoarece în timpul alegerilor dietale Babeș s-a pronunțat constant împotriva principiilor „*Patriei*” și a colaborării cu maghiarii. Avînd în vedere că „*Albina*” (ziarul în care Babeș își exprimă dorința de apropiere de maghiari) nu era o propagatoare a ideii de „*înfrățire*”, brusca schimbare de optică a lui Babeș este privită de „*Patria*” ca „*fariseism*”. Tonul iritat al ziarului deakist este motivat de adoptarea de către adversarii politici a propriilor principii, fără ca aceștia să indice sursa de inspirație; de aceea refuză celor pe care i-a criticat dreptul de a folosi obiective pe care doar redacția „*Patriei*” le-a promovat efectiv.

De la critici severe nu este cruțat nici guvernul. Redacția este revoltată de tergiversarea guvernului în politica de integrare a Transilvaniei în Ungaria. În nr. 79 „*Patria*” publică un aspru rechizitoriu la adresa guvernului pentru întîrzierea începerii uniformizării legilor pe tot teritoriul Ungariei: „*Peste tot, Ardealul se află astăzi într-un haos nemaivăzut, nemaipomenit; este și astăzi în faptă deosebit de Ungaria. (...) Deși recunoaștem că guvernul nostru și legislațiunea Ungariei de la 1867 încoace a fost împovărat (...), totuși credem, nici guvernul nici legislațiunea nu se pot scuza destul pentru delăsările și neglijențele sale față de organizarea treburilor interne ale Transilvaniei. (...) lumea așteaptă atît de la guvern cît și de la legislațiune o acțiune grabnică, rațională și salutară cu privire la asimilarea instituțiilor transilvane cu ale ungurenilor. Acestea nu pot rămîne și mai departe tot așa. (...) Întîrzierea și neglijența ar fi un păcat strigător la cer, iar organizarea fundamentală a Transilvaniei ar însemna atîta cît a realiza întru toate uniunea sancționată și egalitatea proclamată. (...) Românii, care mai înainte erau și sînt încă*

aprigi apărători ai uniunii, alte rezultate politice și sociale au așteptat de la sancționarea uniunii. Ceilalți care neîntrerupt au luptat contra Ungariei, văzînd că anormalitățile de mai înainte în loc de a se casa cu totul se mai îngămădesc, întrebuițează această împrejurare ca de o armă puternică și primejdioasă în contra legii sancționate și întărită poporul de a nu recunoaște uniunea, ceea ce pe noi ne poate aduce într-o situație foarte fatală. Pe cînd dacă uniunea sancționată vă arăta rezultate favorabile chiar nici acești români nu vor fi străini de către totala unire a Transilvaniei cu Ungaria.”

Ținta loviturilor „*Patriei*” a fost cu predilecție orice manifestare a naționaliștilor, indiferent că ei au fost români, sîrbi sau slovaci. Ziarul a condamnat explicit orice manifestare suspectă de separatism teritorial. În nr.89 a fost publicat pe prima pagină un articol de la congresul de separare a Bisericii române de cea sîrbă, foarte detaliat, în care a urmărit fiecare dezbateră. „*Patria*” și-a exprimat revolta față de extremismul sîrbesc, care nu a acceptat ca reprezentantul împăratului Franz Josef să ia parte la congres. Fiind considerată o flagrantă violare a legii, care prevedea că la lucrările Bisericilor din imperiu ce nu aveau un statut de funcționare sancționat de împărat era necesară prezența unui reprezentant al monarhului, trimisul Curții imperiale a decis dizolvarea congresului. În fața neglijării prevederilor legale, „*Patria*” îi atacă atît pe liderii naționaliști sîrbi că se amestecă în Biserica română, „*partida ultra-demagogă a lui Miletics*”, cît și pe români pentru că le permit naționaliștilor sîrbi ingerințe în chestiunile interne ale Bisericii române. „*Patria*” afirmă, în conformitate cu prevederile legii, că reprezentantul împăratului nu poate participa la dezbaterile Sinodului ortodox român întrucît Biserica română funcționa pe baza Statutului Organic (1868), sancționat de împărat, operă a mitropolitului Andrei Șaguna. Prin urmare, articolul cere, în numele întregii redacții, ca „*oameni scrîntiți ca Miletics*” să fie îndepărtați din anturajul deputaților români.

Alegerile dietale din vara anului 1872 au însemnat un eșec pentru naționaliști. Alexandru Mocsonyi pierde mandatul de deputat chiar la Lugoj, fieful său, fiind ales Szende Béla, contracandidatul său din urmă cu trei ani. Presa guvernamentală și deputații deákisti au salutat înfrîngerea PNRBU și a întregii familii Mocsonyi. Ziarul deákist „*Pesti Napló*” scria: „*Deodată cu strălucita învingere (victorie, n.aut.) a guvernului în capitală, în aceeași zi a urmat căderea clicei naționale a mocioniștilor. (...) Toți matadorii așa zisei clice naționale au căzut. Marile județ a ales numai deákisti. (...) Cei aleși sunt adicți necondiționali ai ideii statului maghiar. Și dacă undeva, apoi aici este identică reușita partidului deákist cu cultul adevăratului patriotism*”. Iar „*Reform*” adăuga: „*Unde și când s'a mai pomenit, ca o națiune să-și renege un partid astfel, cum și-a renegat întreaga Ungarie această opoziție? Nu mai revoluțiunea și despotismul cade astfel. (...) Românii bănățeni au dovedit acum în mod strălucit, că lor nu le trebuie «Daco-România», ci Ungaria”²². Iar „*Patria*” nota, în nr. 76, pe marginea alegerii a 10 deputați deákisti și a 9 naționaliști: „*Următoarele comitate cu populațiune română n-au ales nici un deputat român: Timișoara, Satu Mare, Ugocia, Crasna, Cenad, Békés. Dacă românii alegeau vreo doi și în aceste comitate și dacă ardelenii și-ar fi pus toată puterea lor pentru activitate, românii în Dieta Ungariei puteau fi reprezentați de 50 de deputați; o sumă atît de respectabilă încît, sîntem convinși, că aceștia cu puteri unite ușor ar fi putut face ca ranele usturătoare ale poporului român să se vindece spre binele nostru și spre al patriei noastre comune. Avem însă nefericirea că și acei puțini cîți avem, sînt despărțiți în două tabere, iar ardelenii și-au pierdut chiar capul în confuzia ce au preparat-o ei înșiși pentru sine.*”*

Activitatea politică a românilor din Austro-Ungaria este un capitol tratat încă numai din punctul de vedere al politicii pasiviste și al oamenilor politici ai partidelor naționaliste. Scopul este de a „demonstra” că românii s-au opus din răspuțeri participării la viața politică a statului dualist, și că ei ar fi „așteptat” unirea cu România spre a se putea afirma deplin politicește. Că românii nu s-au comportat astfel, reiese din activitatea pe care au depus-o deputații români din parlamentul de la Pesta și politica dusă de deákistii români. În 1881, pentru a contracara noul PNR (format prin fuziunea PNRT cu PNRBU), mitropolitul ortodox Miron Roman — mergînd pe linia predecesorului său Andrei Șaguna — a înființat Partidul Constituțional Român, iar în 1884, împreună cu deputatul dr. Iosif Gall va pune bazele Partidului Moderat Român. Astfel, cele două națiuni române s-au manifestat ca organisme politice independente, cu opțiuni politice diferite asupra viitorului Austro-Ungariei. Iar dacă una dintre cele două națiuni române a încercat s-o suprimă pe cealaltă și dacă Transilvania este în componența României după 1918, acestea nu sînt rodul unei logici a istoriei naționale, ci doar rodul acțiunii fortuitului și a istorismului. □

NOTE

1. Noțiunea de „naționalism” are o vastă bibliografie. În limba română au apărut lucrările lui Ernest Gellner, **Națiuni și naționalism**, cea a lui Eric J. Hobsbawm cu același titlu și cartea lui Guy Hernet. Folosesc aici termenii de „naționalism” și „naționalist” cu sensul de „mișcare națională” sau „adept al mișcării naționale”. Naționalismul în Transilvania a fost analizat de Keith Hitchins într-o serie de lucrări consacrate istoriei României și Transilvaniei: **Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868**, Cluj-Napoca, 1987; **Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1848-1873**, Univers Enciclopedic, București, 1995; **The Rumanians of Transylvania and Constitutional Experiment in the Habsburg Monarchy 1860-1865; Studii privind istoria modernă a Transilvaniei**, Ed. Dacia, Cluj, 1970; **The Rumanians of Transylvania and the Ausgleich 1865-1869**, Bratislava, 1971; **Cultură și naționalitate în Transilvania**, Ed. Dacia, Cluj, 1972; **International Aspects of the Romanian National Movement in Hungary 1867-1895; Corespondența lui I. Rațiu cu G. Barițiu (1861-1892)**, Ed. Dacia, Cluj, 1970.

2. Aurel C. Popovici considera că Austro-Ungaria, așa cum era ea în 1906 când scria el, era o confederație. Vezi **Stat și națiune. Statale Unite ale Austriei Mari**, 1939, 1998.

3. Teodor Botiș, **Monografia familiei Mocioni**, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1939, p.113.

4. Ibidem, pp.114-116.

5. Teodor V. Păcățian, **Cartea de de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară**, vol. IV, Sibiu, 1906, pp.764-773.

6. Ibidem.

7. Ibidem.

8. Nervozitatea electorală a anului 1869 este relatată de Aurel E. Peteanu în studiul **Din galeria marilor figuri ale Banatului. Dr. Alexandru de Mocsonyi 1841-1909**, vol. IV, Lugoj, 1934, și lucrările deja citate ale lui Teodor Botiș și Teodor V. Păcățian.

9. „**Albina**”, Nr.43-44/1869.

10. T. Păcățian, op.cit., vol.V, 1909, p.407.

11. „**Patria**”, 14 sept./2 oct. 1871, Anul I, nr.1, Pesta.

12. Vezi Aurel E. Peteanu, op. cit., p. 20

13. „**Patria**”, 23 ian./4 feb. 1872, nr.8.

14. Ibidem. Textele din limba latină sînt ultimele două din Diploma leopoldină din 1691.

15. Idem, nr. 80.

16. „**Patria**”, 6/18 feb. 1872, nr.14.

17. În nr. 81 din 21 iul./2 aug., în „**Patria**” este reluată o scrisoare a lui Alexiu Popescu, asesor consistorial, publicată în numărul anterior, în care acesta îi acuză pe Babeș și Mocsonyi de neplata datoriilor către dieceza ortodoxă a Aradului și Caransebeșului. După despărțirea ierarhiei românești de cea sîrbească, primei îi revenea suma de 300.000 de florini, din care 220.000 au fost viraiți în obligații ale familiei Mocsonyi. Astfel, organul guvernamental va fi cel care va da publicității un fapt care peste doi ani va genera un scandal imens, după preluarea știrii de ziarele naționaliste „**Federațiunea**” nr.5, 29 dec.1873/17 ian.1874, și „**Telegraful Român**” nr.3, anul XXII, 10/22 ian.1874. În urma unei corespondențe trimise din Arad către ziarul „**Osten**” din Viena, ca și a numeroaselor neîmpliniri personale din legislatura 1872-1875, Alexandru Mocsonyi își depune mandatul de deputat dietal: „*Chiar în ședința ce se ține pe cînd scriem aceste șiruri, deputatul național domnul Dr. Alexandru Mocsonyi își depuse mandatul*” (din „**Federațiunea**” nr.26-27, 19 apr. 1874). În ce a constat acest scandal? Reproducem corespondența din Arad așa cum a făcut-o „**Telegraful român**” (organ de presă naționalist și clerical, fondat de Andrei Șaguna) citat anterior: „*Despre fondul comun bisericesc al diecezei Aradului și Caransebeșului v-a împărtășit deja corespondentul din Caransebeș că cu acela nu s-a manipulat sincer și că s-au împrumutat sume considerabile la persoane insolvente. Acum mi se raportează în modul cel mai autentic și probat prin un registru acuratu că din menționatul fond bisericesc s-au dat împrumut nu mai puțin decît 200.000 florini: două sute de mii de florini în monedă convențională la fam. Mocioni și că această sumă colosală nu s-a rezolvit nici pînă în ziua de astăzi și că nici interesele nu s-au plătit. Era un timp cînd domnii Mocionești se gerau de cei mai înflăcărați patrioți români, deși nouă nici atunci nu ne era cunoscut din ceea ce s-a ridicat peste nivelul obișnuit. De vreo cîțiva ani însă, domnii Mocionești au lăsat politica națională a românilor cursului său și s-au retras la ocupațiunile lor private. De aceea noi nu știm aduce alt motiv pentru care anumitul fond să facă acestei familii un prezentu cu 200.000 fl. Omul sărac își trage de la gură bucătura și sacrifică dinarul său bisericii, și acum acesta să vină în buzunarul neguțătorului și proprietarului avut? Aceasta ar fi o nedreptate strigătoare la cer. Se știe în ce mizerie se află țăranul român și în genere țăranul aparținînd el oricărei naționalități. Dacă are lipsă de 5 fl. trebuie (...) să plătească interese cu patru părți mai mult. Cu cei 200.000 fl. care se află la Mocionești s-ar putea face 200 de case mici de păstrare pentru țărani care ar revărsa în sute de comune binecuvîntare, ar stîrpi uzura cea neumană și ar oferi sărmanului țăran în timpuri de lipsă un ajutor momentan, pe cînd de prezentul din acești 200.000 fl. numai o singură familie trage folos. Noi pretindem deci energic reluarea sumelor ce se află la Mocionești și vom reveni la aceasta pînă atunci, pînă cînd acestei favoruri nemaiauzite a omului avut pe contul intereselor și trebuințelor poporului i se va pune capăt.*” Teodor Botiș, în monografia sa despre familia bănățeană se situează de partea lui Mocsonyi, încercînd să ascundă situația foarte delicată a familiei, și explicînd acest scandal cu argumente preluate din ziarul naționalist „**Albina**”, care evident, avea un puternic parti-pris, fiind sprijinit financiar de familia Mocsonyi: „*Familia Mocioni împrumutase în 30 Martie*

1854, cu prilejul cumpărării domeniului Bulci, suma de 135.000 fl. monedă convențională, din «Fondurile naționale sârbești», în condițiile prescrise de guvernul țării, adică cu 6%. În cursul lunii Iulie 1871, făcându-se lichidarea cu Sîrbii, delegații celor două mitropolii conveniră ca partea ce avea s'o primească biserica română din fondurile naționale sârbești, în sumă de 300.000 florini, să se plătească, 250.000 florini în obligațiuni private; iar 50.000 fl. jumătate în obligațiuni de stat, jumătate în numerar. Venind vorba despre obligațiunile familiei Mocioni, Antoniu Mocioni, membru în delegația română, a cerut ca obligațiunile familiei sale să rămână la fondurile sârbești, tocmai pentru a evita dificultățile ce s'ar putea ivi prin trecerea lor în administrarea bisericii române. În Noemvrie 1872, făcându-se selecționarea și primirea obligațiunilor și Antoniu Mocioni lipsind din delegație, ceilalți membri: episcopul Ivacicovici, V. Babeș și Iulian Ianulescu, cerură obligațiile familiei Mocioni, drept pe cele mai sigure. Așa ajunseră «mocioneștii» debitorii Fondurilor noastre bisericesti” (Botiș, op.cit., p.256). Autorul simte nevoia să adauge la un moment dat că „Adevărul în privința acestui împrumut, care în scurt timp s'a plătit pînă la ultimul ban, e următorul”. Probabil că s-ar fi plătit, însă e straniu că abia după izbucnirea scandalului în presă s-a lămurit chestiunea.

18. Vezi „**Telegraful român**”, nr. 47-48, anul XX, 11-23 iun. 1872 și 15-27 iun. 1872.

19. „**Patria**”, 30 iun./12 iul. 1872, Anul II, nr.72. Spre deosebire de deputații naționaliști Mocsonyi și Babeș care nu au exprimat nici o opinie, deputații deăkiști Sigismund Papp și George Ivacicovici au o prestație remarcabilă.

20. „**Patria**”, 9/21 iul. 1872, Anul II, nr.76.

21. „**Patria**”, 7/18 august, Anul II, nr.87.

22. Cf. Teodor Botiș, op.cit., pp.250-251.

*

Steliu LAMBRU (n.1969), absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității din București. MA în istorie din 1998. Specializat în istorie modernă universală (1780-1918) și în istoria modernă a Transilvaniei (1780-1919), a participat la mai multe conferințe de istorie din țară și din străinătate. A publicat recenzii și articole în reviste de profil din țară.